

Патрыятычнае выхаванне школьнікаў сродкамі мастацкай літаратуры Андарала Г.Ф., БДПУ

На сучасным, гістарычна складаным і якасна новым этапе пераўтварэнняў асабліва актуальнай становіцца праблема выхавання ў дзяцей пачуцця патрыятызму, грамадзянскасці. У Канцэпцыі патрыятычнага выхавання грамадзян Рэспублікі Беларусь патрыятызм вызначаецца як нацыянальная і агульначалавечая каштоўнасць, уласцівая ўсім сферам жыцця грамадства і дзяржавы [1]. Істотныя змены, якія адбыліся ў апошнія гады, упэўніваюць у тым, што рашэнне многіх праблем выхавання ў жыцці краіны залежыць ад узроўню сфарміраванасці грамадзянскай пазіцыі ў падрастаючага пакалення, ад гатоўнасці падпарадкаваць свае асабістыя інтарэсы агульным інтарэсам краіны, ад павагі да гісторыка-культурнай спадчыны свайго народа, шанавання традыцый нашых дзядоў і прадзедаў, атрыбутаў дзяржаўнай улады. У сувязі з гэтым прыярытэтнымі накірункамі і састаўнымі элементамі адукацыйнага працэсу з'яўляецца грамадзянска-прававое, патрыятычнае выхаванне падрастаючага пакалення.

Патрыятычныя пачуцці не перадаюцца па спадчыне. Яны фарміруюцца разам з чалавекам пачынаючы з ранняга дзяцінства. Аднак было б памылкай лічыць, што патрыятычныя пачуцці развіваюцца і ўзбагачаюцца самі па сабе, стыхійна. Гэта вельмі складаны і адказны працэс, ён можа быць паспяховым толькі тады, калі ажыццяўляецца мэтанакіравана, сістэматычна, паслядоўна і на пэўных сацыякультурных асновах.

Адным з актуальных сацыякультурных накірункаў патрыятычнага выхавання з'яўляецца культурна-гістарычны. Ён прадугледжвае вывучэнне гістарычнага мінулага нашага народа, яго жыцця, паводзін, характару ў адказныя гістарычныя часы, веданне багацця яго культуры, традыцый і звычаяў; выхаванне пачуцця любові, павагі да мінулага, глыбокай удзячнасці нашым продкам, іх розуму, таленту.

Класік беларускай літаратуры, заснавальнік беларускай гістарычнай раманістыкі У. Караткевіч надаваў вялікае значэнне вывучэнню гісторыі народа ў выхаванні падрастаючага пакалення. Вытокі патрыятычнага, нацыянальнага ён бачыў у гістарычным: “ Без гістарычнага рамана, гістарычнай літаратуры ўвогуле не можа абудзіцца нацыя, бо няма нацыі без пачуцця гістарызму, без спакойнага гонару за сябе і проста самапавагі, без веры ў тое, што яна ёсць, непераходзячая, сталая, вечная каштоўнасць вечнага чалавецтва і па ўсіх гэтых прычынах павінна жыць дзейна і велічна, ведаючы сабе цану і ў дрэнным і ў вялікім” [2, с.175]. У сувязі з гэтым творы гістарычнага жанру займаюць асаблівае месца ў выхаванні патрыятычных пачуццяў школьнікаў, бо садзейнічаюць вывучэнню мінулага Беларусі, знаёмяць нас з гераічнымі старонкамі нашай гісторыі, паказваюць высокі маральны патэнцыял беларусаў.

Гістарычная тэматыка знайшла сваё адлюстраванне ў творах У. Арлова, Л. Дайнекі, В.Іпатавай, К. Тарасава і інш., якія вывучаюцца ў школе. Аднак тэма жыцця і гераічнай барацьбы нашых продкаў стала вызначальнай

у творчасці У. Караткевіча – першага ў гісторыі беларускай літаратуры. У творах пісьменніка эпоха XVI – XIX стст. узноўлена ўсебакова і поўна. У. Караткевіч звяртаецца да крытычных, пераломных момантаў гісторыі беларускага народа, калі асабліва ярка праяўляўся характар беларусаў.

Майстра слова цікавяць незвычайныя і трагічныя лёсы людзей, рэальных гістарычных асоб. І ў пачатку спісу такіх герояў стаіць Кастусь Каліноўскі – кіраўнік паўстання 1863 – 1864 гг. – пакутнік і змагар за народнае шчасце, асоба выключная. Яго жыццю і дзейнасці прысвечаны раман “Каласы пад сярпом тваім” і п’еса “Кастусь Каліноўскі”. Абодва творы прасякнуты моцным патрыятычным пачуццём. Аналізуючы іх, школьнікі праз жыццё галоўнага героя, яго характар, стаўленне да людзей паступова знаёмяцца са складанымі эканамічнымі, сацыяльнымі, духоўнымі праблемамі таго часу. Вучні адзначаюць галоўныя рысы характару К. Каліноўскага – патрыёт роднага краю, чалавек вялікай сілы волі, актыўнай грамадзянскай пазіцыі, цвёрдага характару і адначасова чысты і ўзвышаны па сваіх ідэалах. Ён мужны, любіць свабоду, непрымірымы да зла, прыгнёту, дэспатызму. Школьнікі шчыра захапляюцца яго ідэйнай перакананасцю ў справядлівасці той справы, за якую падняўся беларускі, літоўскі і польскі народ. Кранае маладыя сэрцы школьнікаў і той гістарычны факт, калі К. Каліноўскі не адмовіўся ад сваіх поглядаў і не здрадзіў абранай справе і свайму народу нават тады, калі яму, ужо асуджанаму на расстрэл, граф Мураўёў прапануе адрачыся ад сваіх ідэалаў і захаваць жыццё ў абмен на яго бліскучую кар’еру ў будучым. Не згадзіўшыся з такой прапановай, К. Каліноўскі дае графу-вешальніку свой апошні ўрок высокай грамадзянскасці.

Працуючы над вобразам К. Каліноўскага, вучні ўбачаць у ім не толькі рэвалюцыянера, але і таленавітага арганізатара, паэта, публіцыста, чалавека вялікага таленту і розуму. Задача настаўніка заключаецца ў тым, каб у працэсе аналізу вобраза ствараць праблемныя сітуацыі, калі падлеткі вучацца разважаць, крытычна мысліць, узважаць палярныя погляды, прымаць рашэнні. Такі падыход вучыць школьнікаў самастойна знаходзіць правільныя маральныя арыенціры, рабіць свядомы выбар у вызначэнні сваёй грамадзянскай пазіцыі. У працэсе працы над гістарычным творам важным і неабходным з’яўляецца і тое, каб на кожным уроку чырвонай лініяй праходзіла асноўная мэта – сувязь мінулага з сучасным. У чым яна? На якія значныя і актуальныя для сучаснасці пытанні можна знайсці адказы? Гэта прызначэнне і месца чалавека на зямлі; роля асобы ў грамадстве; сувязь вякоў і пакаленняў, што былі, ёсць і будуць, іх пераемнасць.

Падзеям, звязаным з паўстаннем 1863-1864 гг. і яго кіраўніком К. Каліноўскім, прысвечана і драматычная паэма А. Куляшова “Хамуціус”. Цікавай і эфектыўнай працай па патрыятычным выхаванні будзе супастаўленне вобраза выдатнага дзеяча беларускай гісторыі ў гэтых двух творах. Школьнікі вучацца самастойна аналізаваць, параўноўваць, супастаўляць, даваць ацэнку, рабіць вывады. На аснове самастойна атрыманых ведаў у іх пачынае фарміравацца цэласная патрыятычная самасвядомасць. Яны не толькі эмацыянальна перажываюць змест твора, а і

творча асэнсоўваюць яго, даюць ацэнку падзеям, праз якую складваецца сістэма каштоўнасцей.

Ідэяй патрыятызму могуць быць пранізаны не толькі ўчынкі гістарычных асоб, літаратурных персанажаў, але і ўсё жыццё многіх паэтаў, пісьменнікаў. Аб гэтым, напрыклад, настаўнік гаворыць на ўроках пры знаёмстве з жыццём і творчасцю першадрукара і асветніка Ф. Скарыны, аб гэтым і верш У. Караткевіча “Скарына пакідае Радзіму.” Школьнікі павінны ўбачыць у асобе Ф. Скарыны патрыёта сваёй зямлі, гордага за сваю радзіму і свой народ; зразумець яго грамадзянскі подзвіг, імкненне жыць і працаваць для людзей; асэнсаваць значэнне яго дзейнасці, ролю ў мінулым і будучым краіны.

Лёс Радзімы і лёс чалавека знітаваны ў адно цэлае ў вершы У. Караткевіча “Багдановічу”, Жыццёвы і творчы шлях Максіма Багдановіча служыць таксама яркім прыкладам самаахвярнага служэння народу, Радзіме. Ён змагар за народнае шчасце, мужны, непрымірымы да зла, асоба незвычайная. У. Караткевіч сцвярджае: “Бо як ёсць у народа такія – не загіне давеку народ.”

Эфектыўнае выкарыстанне розных форм і метадаў выкладання літаратуры ў школе будзе садзейнічаць выхаванню асобы, уплываць на яе духоўны свет, на выбар ёю правільнай маральнай і грамадзянскай пазіцыі.

Літаратура:

1. Концепция патриотического воспитания молодежи в Республике Беларусь // Проблемы выхавання. – 2003. - №4. – с.113 – 119.
2. Караткевіч, У. У дарозе і дома // Польша. – 1989. - №1. – с.174 – 185.